

Inhaalslag Verspreidingsonderzoek Reptielen 2005

Annemarie van Diepenbeek & Frank Spikmans

Overweldigende respons

Bij RAVON hebben we 't geweten: op onze oproep in het RAVON-themanummer Inhaalslag en via de een mailing aan onze NEM-mers kwamen ruim 200 gele antwoordkaarten of aanmeldingen per mail binnen. De laatste druppelen zelfs nu, half juli, nog binnen.

Het stapeltje antwoordkaarten was bijna 5 cm dik en genereerde een stapel veldformulieren met richtlijnen, verdeeld over ruim 200 personen, 13 soorten en meer dan 1400 kilometerhokken. De stapel die daarop de deur uit moest, moet in totaal zeker 3 meter hoog geweest zijn!

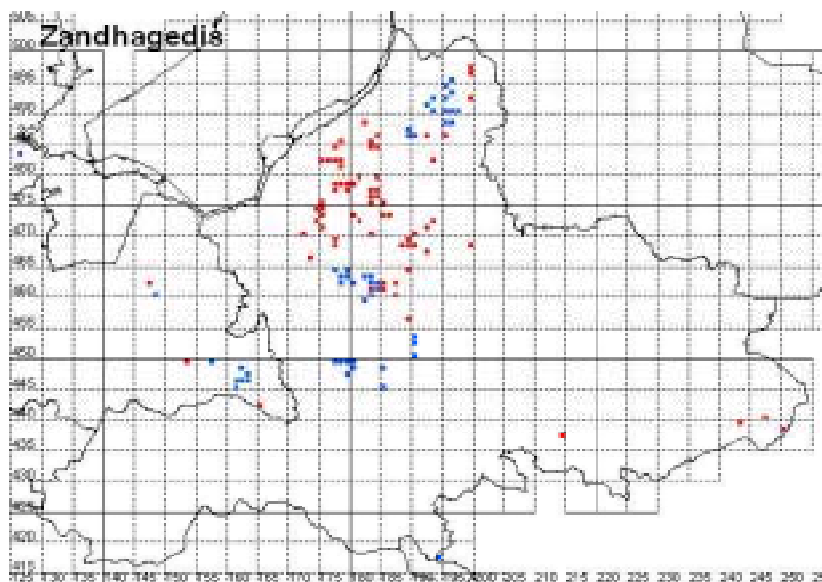
Buiten flink wat waarnemers, die jaarlijks al een of meer vaste trajecten lopen voor RAVON-Werkgroep Monitoring en andere reeds actieve vrijwilligers, meldde zich ook een flink aantal nieuwelingen voor de inhaalslag. De enthousiaste en overweldigende reactie van onze achterban is een geweldige opsteker voor ons!

Op kantoor werd het een warm voorjaar. Er volgde een hectische periode waarin we probeerden de vrijwilligers kilometerhokken toe te bedelen voor de soorten en de regio van hun voorkeur. Dat was niet altijd gemakkelijk, want in bepaalde regio's hadden we te veel vrijwilligers, terwijl er uit andere gebieden geen aanmeldingen kwamen. Een aantal lege plekken hebben we nog niet kunnen invullen. Eind april zijn uiteindelijk de meeste formulieren toch bij jullie op de deurmat beland.

Momenteel zijn er voor de inhaalslag van reptielen 79 vrijwilligers in het veld actief. Voor amfibieën 104, en 47 vrijwilligers bezoeken km-hokken voor zowel amfibieën als reptielen. Aan 22 personen konden geen km-hokken worden toegewezen, omdat er in hun regio geen inhaalslaghokken waren of reeds aan een andere vrijwilliger uitgegeven waren.

Verzoek aan waarnemers

We willen de vindplaatsen van de soorten graag zo exact mogelijk registreren. Op het voorblad van het veldformulier voor reptielen wordt dan ook gevraagd X- en Y-coördinaten op hectometerniveau in te vullen. Bij de waarnemingsformulieren (1e, 2e veldbezoek enz.) heeft de tabel voor de afzonderlijke waarnemingen echter geen aparte kolom daarvoor. Wanneer de exacte locatie niet blijkt uit het gebiedsdeelnummer, vragen wij waarnemers om de vindplaats *mét hectometeraanduiding* alsnog bij de gevonden soort te vermelden. De kolom komt er dan bijvoorbeeld als volgt uit te zien:

Voorbeeldkaart van Inhaalslag zandhagedis in Gelderland, 2005

Gebiedsdeel nummer	Soort	Locatie	(sub)adult		Juveniel	Ei	Type waarneming *	Begintijd	Eindtijd	Duur (min.)
			Onbepaald	Man						
1	Zandhagedis	173.8 / 488.5		5			gezien	10:15	10:45	30'
1	Zandhagedis	173.7 / 488.4		1	1		gezien	-	-	-
2	Hazelworm	173.2 / 488.4			1		vangst	10:55	11:30	35'

Workshops en excursies

Sommige vrijwilligers hebben aangegeven begeleiding te willen bij het inventarisatiewerk. Gezien de landelijke spreiding was het niet altijd mogelijk op alle plaatsen waar een vrijwilliger hieraan behoefte had, een excursie te organiseren. In bepaalde situaties is daarom besloten rechtstreekse afspraken te maken voor veldbezoeken, waarbij nieuwelingen met ervaren vrijwilligers of medewerkers van RAVON het veld in gingen, zodat "één-op-één" begeleiding kon plaatsvinden.

Inmiddels hebben op verspreide plaatsen in het land de volgende activiteiten plaatsgevonden waaraan vrijwilligers konden deelnemen:

- * 1-2 april: workshop amfibieën en zandhagedis in Haarlem/veenweiden en Kennemerduinen;
- * 25 maart: avondexcursie heikikker omgeving Staphorst;
- * 5-8 mei: Hemelvaartweekend op de Veluwe, Putten e.o. (amfibieën en reptielen);
- * 27-29 mei: inventarisatieweekend op Texel;
- * 30 juli: excursie kamsalamander, knoflookpad en ringslang, omgeving Zutphen (Gelderland).

De komende maanden heeft RAVON in het kader van de inhaalslag nog enkele activiteiten gepland, waarbij u als deelnemer aan de inhaalslag van harte welkom bent! Gezien de tijd van het jaar ligt daarbij de nadruk op het inventariseren van reptielen, maar hier en daar wordt natuurlijk ook naar amfibieën gekeken. Het betreft de volgende workshops en excursies:

- * 13 augustus: excursie zandhagedis en hazelworm Amerongse Berg (RAVON afd. Utrecht);
- * 19-21 augustus: inventarisatieweekend zandhagedis, hazelworm en adder op de Veluwe;
- * 27 augustus: adderexcursie in het Hijkerveld, Drenthe;
- * 3 september: workshop gladde slang in de Groote Peel (Limburg/Noord-Brabant);
- * 10 september: workshop zandhagedis en hazelworm in het Leersumsche Veld (Utrecht)

Arnold van Rijsewijk op zoek naar zandhagedissen

Informatiebronnen voor vrijwilligers

Geluid en uiterlijk van inhaalslagsoorten

Om een optimaal rendement voor de zoekinspanningen te behalen, hebben de "inhaalslagers", naast de richtlijnen voor het zoeken en de methodiek, extra informatie ontvangen of een verwijzing gehad waar ze deze informatie kunnen ophalen. Zo wordt voor het onderscheid in uiterlijk en geluiden verwezen naar soortenlink op de RAVON-website. Alle nieuwe vrijwilligers hebben de "Handleiding van Monitoring van Amfibieën en/of Reptielen" ontvangen, waarin veel informatie te vinden is over het gedrag, goede zoekplekken en geschikte tijden om te zoeken. Veel basisinformatie kan tenslotte worden gehaald uit het veldgidsje "Waarnemen en Herkennen van Amfibieën en Reptielen in het Veld", dat bij het publicatiebureau van RAVON verkrijgbaar is.

X- en Y-coördinaten en km-hokken

Via de RAVON-website kan doorgeklikt naar de Inhaalslagpagina. Hier is per provincie en per soort op een kaart te zien welke km-hokken actualisatie behoeven en voor welke hokken reeds een vrijwilliger gevonden is. Voor de vrijwilligers met weinig of geen ervaringen in het doorgeven van waarnemingen is er uitleg over het gebruik van een topografische atlas en de X- en Y-coördinaten.

Via de link "Verspreidingsonderzoek en excursies bij u in de buurt" of "kaarten van de kilometerhokken" komt men op de namenlijst van vrijwilligers. Vervolgens krijgt men, door op de coördinaten achter de eigen naam te klikken, een gedetail-

Foto: Annemarie van Diepenbeek

Vervellingshuid adder

leerd kleurenkaartje van het te bezoeken kilometerhok. Daar is vaak al uit te halen waar gunstige zoekplaatsen zijn, zoals poelen, heidevelden of overgangen tussen bos en heide.

Historische gegevens

Alle vrijwilligers hebben in hun pakket een zogenaamd "historisch overzicht" ontvangen, waarin van elk kilometerhok de vondsten vermeld zijn. Van alle ooit gevonden soorten is aangegeven in welk jaar deze gevonden is en in welke vorm (vangst; gehoord; larve/ei). Soms is de vindplaats op hectometerniveau aangegeven. Als dat het geval is, is dat voor de waarnemer een mooie aanwijzing voor de goede zoekplaats.

Betredingsvergunningen

De vrijwilligers is gevraagd de betredingsvergunningen zelf te regelen met terreineigenaren, en bij eventuele problemen contact met ons op te nemen. In verreweg de meeste gevallen levert dat geen moeilijkheden op; terreineigenaren begrijpen de zin van dit onderzoek en geven bijna altijd hun medewerking. Het kan lastig zijn, de eigenaar van een bepaald terrein te achterhalen. Voor wat betreft de grotere terreineigenaren biedt de website www.natuurkaart.nl uitkomst. Via een kaartje van Nederland kan men eenvoudig een gebied aanklikken, waarna informatie over dat gebied en de eigenaar verschijnt. Aan deze site wordt meegewerkt door: Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de Provinciale Landschappen, Nationale Parken, Vogelbescherming Nederland en Naturalis.

Individuele, on-line begeleiding vanuit RAVON

Vanzelfsprekend kunnen vrijwilligers voor vragen of opmerkingen over de inhaalslag altijd telefonisch of per e-mail terecht bij de coördinatoren. Van deze mogelijkheid werd en wordt nog steeds veel gebruik gemaakt.

Aanvullende waarnemingsmogelijkheden

Herkenningkaart vervellingen

Reptielen zijn nog de hele zomer actief en laten bovendien soms op soort herkenbare sporen achter. Zo is ook van een vervellingshuid af te leiden om welke soort het gaat. Daarmee kunnen extra kansen benut worden voor het herbevestigen van een soort als deze eerder nog niet werd aangetroffen, of als een km-hok niet eerder onderzocht kon worden. Voor een juiste herkenning van een vervellingshuid is een "herkenningkaart" gemaakt. Deze is aan de betrokken vrijwilligers toegestuurd. De volgende herkenningkaarten zijn beschikbaar:

- * herkenning vervellingshuiden adder, gladde slang en ringslang;
- * herkenning vervellingshuiden zandhagedis en levendbarende hagedis;
- * onderscheid larven rugstreepd t.o.v. larven gewone pad en groene kikkers;
- * onderscheid larve kamsalamander t.o.v. larven overige salamandersoorten;
- * onderscheid poelkikker t.o.v. meer-kikker en middelste groene kikker.

Ervaringen van vrijwilligers

De ervaringen in het veld lopen uiteen van extreem gemakkelijk tot extreem moeilijk

of onmogelijk. Om maar met de grootste geluksvogel te beginnen: Arnold van Rijsewijk vond in West-Brabant binnen 3 minuten een gladde slang in een inhaal-slaghok!

Pechvogel was Joost Vreugdenhil uit Sprang-Capelle. Nadat hij een kilometer-hok (vooralsnog) vruchteloos op hazelworm onderzocht had, trof hij bij terugkomst aan de bosrand zijn auto aan met ingeslagen ruit, opengebroken dashboardkastje en gestolen papieren. Geluk bij een ongeluk: twee dagen later hoorde hij van de politie dat zijn autopapieren ergens in de wegberm teruggevonden waren! Anderen troffen volledig bebouwde of anderszins totaal ongeschikt geworden terreinen aan, of konden de potentieel geschikte gebieden niet bereiken door het water.

Inmiddels beginnen de eerste pakketten met ingevulde veldformulieren binnen te komen. Het is nog te vroeg iets te zeggen over de "moeilijke" soorten, zoals hazelworm en gladde slang. Deze soorten hebben een verborgen levenswijze en leveren soms pas na 5, 6 bezoeken nog een waarneming op. Ze blijven nog de hele zomer en vroege herfst actief. We verzoeken alle deelnemers om hun ingevulde formulieren vóór 1 oktober te retourneren. Nadat we de gegevens hebben verwerkt zullen we u in een volgende uitgave van deze nieuwsbrief op de hoogte brengen van de resultaten.

Adders verdwenen door verbossing?

Ulfert Wilkens uit Assen zoekt in Noordwest Drenthe naar de adder, maar ziet door de bomen de adder niet meer... Over zijn bevindingen tot nu toe schrijft hij:

"Na ontvangst van de kaarten met te onderzoeken kilometerhokken zet je eerst alles uit op je eigen wandelkaart en vraag je eventueel benodigde vergunningen aan bij de terreinbeheerders. Het enthousiasme om adders te vinden groeit en alles ziet er veelbelovend uit.

Na een eerste bezoek aan de betreffende kilometerhokken blijkt al spoedig waarom er sinds de '80er jaren van de vorige eeuw geen waarnemingen meer zijn gedaan. Van het drietal op adders te onderzoeken

terreinen blijkt het Boerveen/Achterste Veen - op een prachtig vennetje na - vrijwel volledig verbost te zijn. Een prachtig gebied voor de natuurliefhebber die voor vogels, vlinders, libellen of amfibieën gaat. Hoewel ik ze niet heb waargenomen zou het me niet verbazen als hier nog wel een enkele levendbarende hagedis of ringslang voorkwam. Helaas voldoet dit terrein door het ontbreken van de noodzakelijke zonplekjes niet aan de biotoopvereisten voor adders. De enkele adder die de verbossing heeft overleefd zal geen lang leven meer beschoren zijn. De beheerders van het Drentse Landschap gaven mij al weinig hoop door mee te

Kilometerhokken die in 2005 door Ulfert Wilkens onderzocht worden

Gebied	Onderzochte soort	Laatste waarneming
Achterste Veen / Boerveen	Adder	1988
Tuinakkers	Adder	1982
Siepelveen	Adder	1986